

in dem Riss einige Anomalien deutlich, d.h. unterschiedliche Breite der Arkaden des Chores und des Hauptschiffes, die Ungleichachsigkeit des östlichen Fensters der südlichen Vorhalle gegenüber dem südlichen Gewölbefeld der Vorhalle oder das gegenseitige Missverhältnis der Querachsen der Pfeiler der Arkaden des Haupt- und des äußeren Seitenschiffes, die zum Gegenstand der weiteren ausführlichen Vergleichungen im Rahmen der baugeschichtlichen Untersuchung des Domes werden. Genauso wird eine genauere Datierung und die mögliche Autorschaft des Wiener Planes abgewogen. Es ist aber schon jetzt sicher, dass die Analyse des Wiener Planes der St. Barbara eine Reihe von Tatsachen zu enthüllen oder beziehungsweise zu bestätigen ermöglicht, die infolgedessen wahrscheinlich zu einer gründlichen Umwertung der Bauentwicklung eines der bedeutendsten mitteleuropäischen gotischen Dome führen werden.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Kutná Hora/Kuttenberg, St. Barbara-Dom. Der Grundrissplan ist in der Akademie der bildenden Künste in Wien unter der Nr. 16 841 hinterlegt. Die Maße des Planes sind 1950 × 800 mm; ursprüngliche Maße waren größer, weil später auf drei Seiten zur Beschneidung gekommen ist. Der Riss ist mit der verschiedenfarbigen Tusche durchgeführt, die rote Farbe ist später.

Abb. 2: Kutná Hora, St. Barbara-Dom. Schema der Zusammensetzung des großen Formats des Plans durch das Zusammenkleben aus acht Bogen Papier mit den Maßen ca 600 × 450 mm (eingezeichnet vom Autor). Ein Blatt beinhaltet das Wasserzeichen in der Form des Majuskelsbuchstabens „M“ (übernommen von dem Katalog des H. Koepfs).

Abb. 3: Kutná Hora, St. Barbara-Dom. Darstellung der Autor-Zeichnung unter dem Riss. Die Linien entstanden durch die Einpressung in die Papierfläche mit einem Metalgegenstand mit der abgerundeten Kante, die Punkte stellen die Einstiche mit der Spitze eines scharfen Gegenstandes dar (eingezeichnet vom Autor). Es wird auch die Änderung bei der Projektierung erfasst, auf dem nördlichen Ende der Trennwand mit der Schnecke ist in der Achse der Arkade zwischen den Schiffen ein runder Dienst eingezeichnet.

Abb. 4: Kutná Hora, St. Barbara-Dom. Einzeichnung des bestehenden Netz-Schemas der Gewölbe des Umganges in den Wiener Plan. Die mit Buchstaben A, B, C bezeichneten Teile haben durch ihre charakteristische Gestalt einen grundsätzlichen Einfluss auf die Rekonstruktion der Gewölbe. Ich setze voraus, dass dieses oder ein ähnliches Netz-Schema ein älterer, unbekannter Plan beinhaltete, von dem der Autor des Wiener Risses in der östlichen Partie des Domes ausgegangen ist (eingezeichnet vom Autor, 2005).

Abb. 5: Kutná Hora, St. Barbara-Dom. Detail des Rippenansatzes des Gewölbes auf dem Dienstbündel zwischen den Kapellen in der Achse des Domes. Die hergerichtete Profilierung der Rippe laut V. Mencl, Foto der Autor.

Abb. 6: Kutná Hora, St. Barbara-Dom. Bestehender Grundriss des Domes, schwarz bezeichnete Teile stammen aus der vorhussitischen Bauetappe (ca. 1388–1420). Fotoarchiv des NPÚ ÚP Praha, Nr. 992/10.249.

Abb. 7: Kutná Hora, St. Barbara-Dom. Schema der Einzeichnung einiger Anomalien in dem Wiener Plan: Buchstaben a – e bezeichnen die unterschiedliche Breite der Arkaden des Chores und des Hauptschiffes, gestrichelt ist die Ungleichachsigkeit des östlichen Fensters der Vorhalle und das Missverhältnis der Querachsen der Pfeiler der Arkaden des Hauptschiffes und des äußeren Seitenschiffes bezeichnet (eingezeichnet vom Autor, 2005).

(Übersetzung J. Kroupová)

NÁLEZ ARCHITEKTONICKÝCH FRAGMENTŮ V KOSTELE SV. BARTOLOMĚJE V DIVIŠOVĚ (PŘÍSPĚVEK KE STŘEDOVĚKÉ PODOBĚ STAVBY)

JINDŘICH NUŠEK

ÚVODEM

V případě kostela sv. Bartoloměje v Divišově (okres Benešov) se literatura dosud omezovala na konstatování, že stávající barokní budova nahradila starší objekt, zničený při požáru městečka 8. června roku 1742.¹⁾ Rekonstrukce probíhající od roku 2004 by mohla ozřejmit stavební vývoj kostela, včetně nejstarších fází. Důležitým přínosem se stal objev architektonických fragmentů, sekundárně vložených do vnitřních líců schodišť po bocích západní věže. Charakteristika fragmentů a naznačení datačních východisek představují jádro tohoto příspěvku.

Obr. 1: Divišov (okres Benešov), kostel sv. Bartoloměje. Celkový pohled na věž od severozápadu. Šipky označují část severního schodiště, v níž jsou ve vnitřním líci zdíva uloženy dokumentované fragmenty architektonických článků (foto J. Sommer, 2005).

K SITUACI KOSTELA PŘED POŽÁREM

Následky požáru líčí ve svých zápisech děkanská kniha. Zpráva o rozsahu poškození kostela se různí. Vedle formule, že jej oheň „v prach a popel... obrátil“²⁾ figuruje zmínka o „zříceninách“ budovy a torzech oltářů.³⁾ Míra začlenění staršího zdiva do hmoty „nové“ stavby zůstává bez komplexnějšího stavebněhistorického průzkumu otázkou. Prakticky žádný z autorů, počínaje J. C. Rohnem⁴⁾ a J. Schallerem,⁵⁾ neopomněl zmínit existenci kostela ve 14. století. Prvně se objevuje farnost Divišov roku 1350 v štěpánovském děkanátě (Trhový Štěpánov),⁶⁾ kostel samotný je připomínán o deset let později (1360).⁷⁾ Následuje série zápisů v „Libri confirmationum“.⁸⁾ Opakovaně byla zdůrazněna historická vazba Šternberků (Divišoviců) na Divišov jako původní rodové sídlo a na zdejší patronátní chrám. K jeho počátkům a podobě se ovšem autoři vyslovují rozdílně. Např. A. N. Vlasák v první verzi „Okresu Vlašimského“ (1855) navazuje na pasáž o Diviši z Divišova (1218 poprvé s přídomkem⁹⁾) a jeho synu Zdeslavovi tvrzením, že „není pochyby, že již tenkrát i chrám Divišovský sv. Bartoloměje stál.“¹⁰⁾ S divišovským sídlem rodu spojuje Vlasák založení kostela („v době nepovědomě“, „sedé dávnověkost“) i později (1874).¹¹⁾ V novější době připomíná V. Mencl (pro období před rokem 1242) „divišovskou kurti“, kde je kostel přirozeným atributem.¹²⁾ J. Tywoniak hovoří, opět v souvislosti se sídlem Divišoviců, o kostele gotickém.¹³⁾ Na význam Divišova počátkem 13. století a možnost zřízení kostela mnohem dříve před odkazy pramenů upozorňuje i K. Kuča.¹⁴⁾

Převážně gotické podoby se zřejmě týkala zpráva „Register záduší za léta 1662–1667“. Tam je kostel líčen jako „budova zděná, nevelká, šindelem krytá s věží čtyřhrannou, mající 4 okenice a pavlač, uvnitř věže dřevěné schody... V kostele... 5 velkých obrazů... (oltářů). Presbytér oddělena od lodi mříží dřevěnou.“¹⁵⁾ Věž nesla dva velké zvony – „hrubý a prostřední“. Připomenuta je také kruchta a „pozitiv vyzdobený řezbářskou prací“. Zmínka o malém zvonu „nad kostelem“ odkazuje na sanktusovou vížku a doložen je „Boží hrob“¹⁶⁾ jako zřejmě samostatný prostor.¹⁷⁾ V konsistorní referenci z roku 1677 se dovídáme o třech oltářích. Shodné údaje o dvojici velkých zvonů¹⁸⁾ (a dvou malých) opět potvrzují existenci věže.

Informace pramenů doplňují zjištění, provedená ve struktuře současné stavby. První nález představuje soubor profilovaných architektonických článků. Odkazují na středověkou fázi kostela a bude o nich pojednáno dále. Druhou okolností je identifikace staršího zdiva v dolní části východní stěny věže, nad stropem lodi. Na jeho existenci mě před časem upozornil administrátor Ř. k. farního úřadu v Divišově ThDr. M. Kněz a nejnověji (29. 4. 2005) stav potvrdil J. Sommer (NPÚ Praha). Zdivo sestává z lomového kamene a hrubším provedením se liší od barokní konstrukce východní části kostela. Na východním líci stěny je zachován úsek omítky s bílým nátěrem. S velkou pravděpodobností představuje západní stěna lodi zbytek starší stavby, jež mohla mít strop situovaný výše než objekt z let 1744–46. Provedení zdiva a omítek svědčí pro předbarokní stavitelství. Starší datování západní stěny podporuje i zasažení postranních věžových schodišť. Souvisejí se zdivem věže, jsou ovšem do západní stěny lodi částečně zasekána. Věž i schodiště jsou ke zdivu lodi připojeny prostřednic-

Obr. 2: Divišov, kostel sv. Bartoloměje. Díl záklenku na severní straně severního schodiště (foto J. Sommer, 2005).

tím kapes. Omítka se tu zachovala v jedné vrstvě, zřejmě s jedním vápenným nátěrem. Na západní stěnu lodi nasedá tenká zídka ze smíšeného (?) zdiva, připojená dodatečně. Zápis děkanské knihy potvrzuje k roku 1745 osazení hlavního portálu a portáleků „při menších všech dveřích“.¹⁹⁾ Půdorys nového kostela včetně věže byl tedy uzavřen a obsáhl v sobě i „předbarokní“ zdivo západní stěny lodi.

NÁLEZ A CHARAKTERISTIKA FRAGMENTŮ

Dva fragmenty profilovaných architektonických článků objevil v roce 2001 administrátor M. Kněz. Zaznamenal je při prohlídce věže a po jeho upozornění byla od července 2004 prováděna primární dokumentace. Během ní byly zjištěny další dva opracované fragmenty. V dubnu 2005 revidoval nálezy J. Sommer a identifikoval nový fragment. Společným materiálem všech popisovaných článků je jemnozrnný homogenní sediment světle pískové barvy. Jedná se zřejmě o opuku. Tři z celkové pěti objektů jsou zasazeny ve vnitřním líci schodišťového prostoru při severní straně věže. Dřevěné točité schodiště dosahuje úrovně krovů lodi a otevírá vstup do pater věže. Pro přehlednost budou články ze severní strany označeny jako „skupina 1“.

Skupina 1: Fragmenty se nacházejí těsně nad úrovní záklenku malého okna, prolomeného na západní straně schodišťového přístavku a na vnějšku vymezeného šambránou. Skupina obsahuje tři opracované architektonické prvky. Svým materiálem – světlá „opuka“ – vynikají ve struktuře smíšeného kameno-cihlového zdiva.

Pouze u fragmentu č. 1 lze sledovat celý profil. Do líce zdiva je zasazen ložnou plochou a je dobře zachovaný. Profilaci pravoúhlého nároží tvoří robustní obloun (průměr asi 10,5 cm), provázený na přední straně profilu laloškou, lemovanou zářezem s mělkým vyžlabením, na vnitřní straně ostění výžlabkem. Hloubka ostění k zadní straně, rovněž pečlivě opracované, činí 26,8–27 cm. Na povrchu profilace se dochovaly štukové úpravy s vrstvou „červeno-hnědého“ nátěru. Na ložné ploše lze rozlišit stopy zřejmě původní spárové malty. Povrch článku je intaktní, s dobře patrnými stopami plochého břitů kamenického nástroje. Formování fragmentu napovídá, že se jednalo o součást dekorativní armatury ostění portálu.

Obr. 3: Divišov, kostel sv. Bartoloměje. Ložná plocha dílu uloženého do zdi-
va na severozápadní straně severního schodiště (foto J. Sommer, 2005).

Fragment č. 2 je zasazen svou délkou (62 cm) souběžně s lícem zdiva, a viditelná je tak pouze část profilace. Výškový rozměr odpovídá hloubce ostění (asi 27 cm) naměřené u prvku č. 1. S ním se shoduje i v průměru oblounu, zde podélně vystupujícího. Totožná je také šířka výžlabku (přibližně 2,5 cm). Oblounová profilace a plocha ostění vykazují poškození.

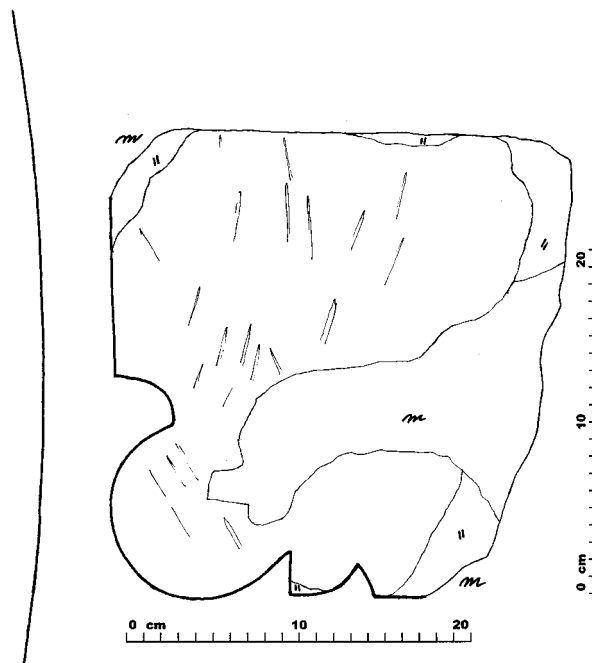
Třetí fragment je identický s předchozím. Je uložen podélně (délka asi 54 cm), paralelně s lícem zdiva a dokumentovat lze jen část profilace. S díly č. 1 i 2 se shoduje ve „výšce“ (hloubce ostění) i průměru oblounu. Oblounová profilace je v horní a pravé části výrazně poškozena. Téměř neporušená plocha ostění naopak nese stopy kamenického opracování. Výžlabek byl využit pro vedení elektroinstalace a jeho rozměr se blíží předchozím fragmentům. Zřetelné zakřivení článků č. 2 a 3 napovídá, že tvořily záklenek portálu.

Skupina 2: Druhá skupina fragmentů je soustředěna ve zdivu schodiště, přiléhajícího k jižní straně věže. Nachází se opět v úrovni nad záklenkem okenního otvoru, točité schodiště vede na kůr. Minimálně porušený fragment č. 4 je zasazen podélně (délka 57 cm) v lici smíšeného zdiva na jihozápadní straně schodiště. Jeho profilace opakuje vzorec předchozích článků. Shoduje se s nimi také v rozměrech. V průběhu výžlabku i oblounu se zachovala polychromie: vrstva „červeno-hnědého“ vápenného nátěru. Výžlabek v pravé části vyplňuje novější malta. Zakřivení článku opět svědčí pro záklenek portálu.

Ve zdivu nad kruchtou, přibližně v úrovni předchozího prvku, se severně nachází fragment č. 4. Viditelnou část profilace má bohužel odsekanou. Zachovaná partie oblounu je částečně ponořena ve zdivu. Negativní stopa oblounu odpovídá průměrem (9–10 cm) ostatním prvkům. Relikt výžlabku barevně vyniká dochovaným pásem polychromie. Délka dokumentované struktury (hloubka ostění) činí přibližně 27 cm, a shoduje se tak s ostatními fragmenty.

HODNOCENÍ FRAGMENTŮ

Fragmenty č. 1–4 se profilací i rozměry shodují a zřejmě s nimi souvisí i prvek č. 5. Pocházejí nejspíše ze stejného portálu. Erodované části prvků jsou do hloubky roz-

Obr. 4: Divišov, kostel sv. Bartoloměje. Ložná plocha dílu uloženého do zdi-
va na severozápadní straně severního schodiště. Značky: „n“ – neopracovaný
povrch (lomové plochy); m – malta. Vlevo: zakřivení záklenku (kresleno
pomocí somrografu s přesností ± 2 mm, J. Sommer, 2005).

padlé. V tomto stavu byly již pravděpodobně ukládány na současné místo, neboť na poškozené úseky povrchu dosedá malta, pocházející zřejmě z doby výstavby schodišť. Koncentrace fragmentů v uvedených úrovních zdiva nasvědčuje, že byly v době výstavby schodišť dodány z jediného místa. Dochovaná polychromie v podstatě vylučuje skládku stavebního materiálu. Je tedy pravděpodobné, že útvar, z něhož fragmenty pocházejí, byl do doby výstavby horní části schodišť zachován na původním místě. Možné je to i přesto, že část prvků byla již před sekundárním použitím velmi poškozena. Erodované plochy svědčí převážně pro působení srážkové vlhkosti a jejího vymrznutí.

Jednodušší masivní profilace nedovoluje spolehlivé formální zařazení. Otázkou zůstává, zda ostění nebylo doplněno např. ústupkem a další hranou, případně i sloupkem v koutu ústupku. Vložení mohutného oblounu do nároží lze považovat za příznak posunu k pozdně románskému pojetí. Gotizující prvky²⁰⁾ se tu ještě neprosadily. Vznik ostění lze tedy nejspíše řadit do období 1230–1260.²¹⁾ Pro tuto časovou etapu mj. svědčí i patrocínium sv. Bartoloměje.²²⁾ Osazení fragmentů (schodiště západní věže) nasvědčuje, že původní portál mohl být situován v západní stěně lodi. Odtud mohl být vyjmut, když došlo k úpravám komunikace mezi podvěžím a lodí.

Materiál fragmentů – opuka – se v bližším okolí Divišova nevyskytuje a pravděpodobný je dovoz z méně vzdálených lokalit. Snad z okolí Kourími, na níž byl Divišov historicky vázán.²³⁾ Petrograficky blízký slinitý prachovec až slínovec²⁴⁾ byl registrován jako součást oken pozdně románské věže kostela sv. Vavřince v Bedřichovicích u Vlašimi, datovaného do období kolem poloviny 13. století.²⁵⁾ Podle J. K. Nováka lze původ bedřichovického kamene spojit s výchozy spodnotorunských písčitých slínovců v západní části Prahy (Bílá hora ad.).²⁶⁾

K HISTORICKÉMU KONTEXTU

Při výstavbě kostela patrně sehrála roli pozice Divišova jako sídla předního rodu, působícího v blízkosti Přemyslovců. Již uvedený Diviš z Divišova je v letech 1220–1222 zmiňován jako purkrabí prácheňský a od roku 1224 jako královský maršálek.²⁷⁾ Syn Zdeslav, ve třicátých letech psaný ještě z Chlumce, se pohyboval v okolí krále Václava I. a zvláště budoucího Přemysla Otakara II. V jeho službách v letech 1246–1253 zastával úřad stolníka a jídlonoše.²⁸⁾ Již roku 1242 ovšem užívá jako první z linie přídomek „ze Šternberka“ a do druhé čtvrtiny 13. století lze klást i jádro stejnojmenného hradu, budovaného nad Sázavou.²⁹⁾ V roce 1253 proslavilo Zdeslava úspěšné hájení Olomouce proti vojsku Bély IV. a severně od města založil druhý hrad Šternberk (Moravský).³⁰⁾ Klíčové postavení si udrželi i další představitelé rodu, v čele s Jaroslavem ze Šternberka,³¹⁾ který pokračoval ve výstavbě „Českého“ Šternberka. V první i druhé polovině 13. století tedy probíhala v blízkosti Divišova rozsáhlá výstavba, navazující svými iniciátory na dvorské prostředí.³²⁾ Poznáni raně gotických fází hradu bohužel komplikují pozdější zásahy a k dispozici nejsou ani detailnější architektonické fragmenty.³³⁾ Jediný raně gotický artefakt v areálu představuje známý tympanon s reliéfem trůnící madony, osazený v novodobém portálu jižní věže. Pochází zřejmě z kaple s polygonálním závěrem, součástí dlouhého jednotraktového paláce.³⁴⁾ Motiv silně podebraného naturalistického listoví klade reliéf do třetí čtvrtiny 13. století³⁵⁾ (kolem roku 1270³⁶⁾). V případě kaple, dodnes vystupující z obrysu stavby, se jedná o nejstarší známou gotickou svatyni na šlechtickém hradě.³⁷⁾

ZÁVĚREM

Popisované fragmenty byly součástí pozdně románského portálu kostela, jehož původní podobu může doložit zřejmě pouze archeologický výzkum. Fragmenty lze velmi přibližně datovat do let 1230–1260. Pozornost si zasluhuje fakt, že ve stejném období a bezprostřední blízkosti probíhala výstavba hradu předního panského rodu. Souvislost obou projektů nelze (zatím) náleзовě potvrdit, jistou vazbu však lze předpokládat. Při budování a dekorativní výbavě Českého Šternberka patrně působila organizovaná skupina kameníků³⁸⁾ s vazbami na dvorský okruh. V divišovském kostele, těsně spojeném s původním „dvorcem“³⁹⁾ a sloužícím jistě od počátku jako rodové pohřebiště,⁴⁰⁾ se mohla činnost skupiny projevit. Nalezené fragmenty spolu s úsekem předbarokní západní stěny lodi představují dosud nejvýznamnější stavební doklady o budově kostela před požárem v roce 1742. Nález dalších středověkých prvků by mohl přinést plánovaná oprava fasády lodi.⁴¹⁾

POZNÁMKY

- 1) Kol. (E. Poche ed.), Umělecké památky Čech 1. Academia, Praha 1977, s. 260; K. Kuča, Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku I. Libri, Praha 1997, s. 650–651. Viz tituly dále citované.
- 2) „...takéž přes čtyřicet domů sausedských, k tomu děkanství, školu, rat-haus...“, děkanská kniha vedená jako „Farní kronika Divišov I (1742–1822)“, SOKA Benešov, fol. 1.
- 3) „...z domu Božího taky to samé zříceniny zůstaly, oltářové... nahý zůstaly...“, o. c. v pozn. 2, fol. 3.
- 4) J. Rohn, Antiquitas ecclesiarum, capellarum et monasteriorum alia-

- rumque aedium sacrum districtus Curimensis et comitatus Glacensis, Praha 1775, s. 28.
- 5) J. Schaller, Topographie des Königreichs Böhmen X (Kaurzim), Prag 1788, s. 71.
- 6) Viz již F. Palacký, Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě, Praha 1939, s. 453 a 457.
- 7) J. Emler, Libri confirmationum I/1. Praha 1867, s. 140.
- 8) J. Emler, o. c. v pozn. 7, s. 163; I/2, 1874, s. 58; III, IV, Praha 1879, s. 8., etc.
- 9) „Dywis de Dywiscow“, in: G. Friedrich, Codex diplomaticus et epistolaris Regni Bohemiae, Praha 1912, s. 144. Jedná se současně o první doklad existence osady „Divišov“. Po zřízení hradu Šternberka (doložen 1241) nad řekou Sázavou přijímají rodové příslušníci přídomek „ze Šternberka“. Viz např. V. Vaníček, Velké dějiny zemí Koruny české II. (1197–1250), Paseka, Praha 2002, s. 447 a další.
- 10) A. N. Vlasák, Okres Vlašimský. Památky archeologické a místopisné I, 1855, seš. V, s. 223.
- 11) A. N. Vlasák, Okres Vlašimský, Praha 1874, s. 80.
- 12) V. Mencl, Středověká architektura na střední Vltavě. Umění X, 1962 (č. 3), s. 231.
- 13) J. Tywoniak, Historické památky okresu Benešov II, Okresní muzeum a OA Benešov 1989, s. 21.
- 14) K. Kuča, Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku I. Libri, Praha 1997, s. 651.
- 15) Dle selektivní citace pramenů in: Kronika obce Divišov II, fol. 43. (Pramen sám je dnes bohužel nezvěstný.)
- 16) O. c. v pozn. 15.
- 17) Patrně vystupující ze základní hmoty lodi.
- 18) Dva veliké a dva malé. S odkazem na pramen: A. Podlaha, Posvátná místa Království českého III. Dědictví Svatojánské, Praha 1909, s. 114.
- 19) O. c. v pozn. 2, fol. 10.
- 20) Tak jako je registrujeme např. na portálu v nedalekých Otrybech.
- 21) Podle závěru J. Sommera.
- 22) J. Hájek – P. Jiříčko a kol., Nástin sídelního vývoje benešovského okresu. Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 17, 1976, s. 63; ad.
- 23) Divišov od počátku ke Kouřimí správně příslušel. Zdislav, předpokládaný předek Divíše z Divišova, je roku 1167 připomínán jako kouřimský župan. (S odkazem na „Regesta Boh.“: A. N. Vlasák, Okres Vlašimský, Praha 1874, s. 79; ad.)
- 24) J. K. Novák, Petrografická povaha stavebních kamenů některých církevních románských staveb na Benešovsku. Sborník vlastivědných prací z Podblanicka, 31, 1991, s. 81, 82–83.
- 25) L. Váňová, Románské a gotické umění na Podblanicku. Muzeum okresu Benešov, 1990, s. 165.
- 26) J. K. Novák, o. c. v pozn. 24, s. 82–83. Obecněji k vazbě geologického potenciálu a stavební činnosti v prostoru středních Čech mimo jiné: V. Rybářík, Surovinová základna kamene Středočeského kraje a její význam pro výstavbu ve středních Čechách. Geologický průzkum 21, 1979 (č. 9), s. 261–264.
- 27) Pripomíná již F. Palacký. Stejně tak prodej vsi Komína (dnes Brno-Komín) Divíšem z Divišova královně Konstancií pro potřeby tišnovského kláštera. (F. Palacký, o. c. v pozn. 6, s. 545.)
- 28) D. Menclová, České hrady I. Praha, Odeon 1972, s. 301.
- 29) J. Kuthan, Česká architektura v době posledních Přemyslovců, Tina, Vimperk 1994, s. 99.
- 30) D. Menclová, o. c. v pozn. 31.
- 31) Byl členem skupiny kolem ovdovělé královny Kunhuty a Záviše z Falkenštejna.
- 32) Výjimečnost Českého Šternberka v kontextu šlechtických hradů 13. století spočívá nejen ve specifické modifikaci bergfritového typu (T. Durdík, Nástin vývoje hradů na Podblanicku a v dolním Posázaví. Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 17, 1976, s. 120; a další), ale i předpokládané výstavnosti (Kol., Architektura gotická. Deset století architektury. Správa Pražského hradu a DaDa, Praha 2001, s. 135; ad.).
- 33) Viz J. Kuthan, o. c. v pozn. 32.
- 34) Pro spojení tympanonu s kaplí se vyslovují již D. a J. Líbalovi (viz: D. Líbal – J. Líbalová, Český Šternberk. Státní hrad a památky v okolí. Praha 1959, s. 12.) a nejnověji i T. Durdík (T. Durdík, Encyklopedie českých hradů. Praha, Libri 2001, s. 75). Původ tympanonu naopak relativizuje J. Kuthan („Není zcela jisté, zda pochází přímo z hradu“, J. Kuthan, o. c. v pozn. 32, s. 100).
- 35) A. Kutal, Gotické sochařství, in: Kol., Dějiny českého výtvarného umění I/1. Academia, Praha 1984, s. 219.
- 36) L. Váňová, o. c. v pozn. 27, s. 116.
- 37) T. Durdík, o. c. v pozn. 27, s. 76.
- 38) O identifikaci hutí působících na Podblanicku se pokouší již V. Mencl (V. Mencl, o. c. v pozn. 12, s. 217–247).
- 39) Divišovská „kurie“ a „stará tvrz“ viz: V. Mencl, o. c. v pozn. 12, s. 226, 231.

40) Za zmínku stojí poznámka Z. Sternberga o fragmentech „románského epitafru s erbovní osmícípou hvězdou“, odkrytých ve vnějším zdivu kostela a za nejasných okolností přenesených. (F. Palacký – Z. Sternberg, Dějiny rodu Sternbergů / Geschichte der Familie Sternberg, Moravská expedice, Bruntál 2001, s. 57.) Jako doklad objednavatelských a reprezentačních ambicí rodu bývá uváděna mj. proslulá pečeť Jaroslava ze Sternberka z 80. let 13. století. (Viz J. Kuthan, o. c. v pozn. 31, s. 100–101.)

41) Za revizi dokumentace a spolupráci při koncipování tohoto příspěvku autor děkuje J. Sommerovi z NPÚ Praha.

ZUM FUND DER ARCHITEKTURFRAGMENTE IN DER HL. BARTHOLOMÄUSKIRCHE IN DIVIŠOV (BEITRAG ZUR MITTELALTERLICHEN BAUGESTALT DER KIRCHE)

Im Bezug auf die Hl. Bartholomäuskirche in Divišov (Bez. Benešov) beschränkte sich die bisherige Literatur auf die Feststellung, es handle sich um einen Barockbau, der einen älteren, während des Brandes des Städtchens am 8. Juni 1742 zerstörten Kirchenbau hat ersetzen sollen. Die seit 2004 unternommenen Erneuerungsarbeiten mögen die Bauentwicklung der Kirche samt der ältesten Phasen zu erklären helfen. Eine wichtige Ermittlung stellen die gefundenen, sekundär in innere Mauerschalen der Kirchturmtreppen eingemauerten architektonischen Fragmente dar. Es handelt sich um Teile eines spätromanischen Portals, dessen ursprüngliche Lage offenbar nur eine archäologische Forschung erklären kann. Die Fragmente lassen sich sehr annähernd in die Periode 1230–1260 datieren.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Divišov (Bez. Benešov), Hl. Bartholomäuskirche. Gesamtansicht des Turmes von Westen. Pfeile bezeichnen den nördlichen Teil der Treppe, wo sich in der inneren Mauerschale dokumentierte Fragmente architektonischer Glieder befinden (Foto J. Sommer 2005).

Abb. 2: Divišov, Hl. Bartholomäuskirche. Bogenlaufsegment, Nordseite der nördlichen Treppe (Foto J. Sommer 2005).

Abb. 3: Divišov, Hl. Bartholomäuskirche. Lagerfläche eines eingemauerten Bauglieds an der Nordwestseite der nördlichen Treppe (Foto J. Sommer 2005).

Abb. 4: Divišov, Hl. Bartholomäuskirche. Lagerfläche eines eingemauerten Bauglieds an der Nordwestseite der nördlichen Treppe. Die Zeichen: " – un bearbeitete Oberfläche (Bruchflächen); m – Mörtel. Links: Bogenlaufkrümmung (abgemessen und gezeichnet mit Hilfe des „Sommerograph®“ mit Genauigkeit ± 2 mm, J. Sommer 2005).

(Übersetzung J. Noll)

Obr. 1: Švihov (okres Klatovy), kostelík sv. Jana během povodně v srpnu 2002 (foto L. Foster).

ARCHIVNÍ PRŮZKUM BÝVALÉHO ŠPITÁLNÍHO KOSTELA SV. JANA EVANGELISTY VE ŠVIHOVĚ

VERONIKA BEZDĚKOVÁ – LINDA FOSTER

Bývalý špitální kostel sv. Jana ve Švihově (okr. Klatovy) a obydlí v něm zřízené procházejí pozvolnou rekonstrukcí od roku 1999.¹⁾ Postupně je prováděn stavebněhistorický a archeologický průzkum, probíhá restaurování fresek a omítek. Nově byla zpracována archivní rešerše s doplňujícími poznatky ze středověkého až novověkého období existence kostela a špitálu a zejména s okolnostmi zrušení kostela a následné dražby.²⁾ K publikaci byly vybrány pasáže s významem pro stavební vývoj (obr. 1).

Nejstarší zmínka o švihovském špitále a kostele sv. Jana Evangelisty je dochovaná v opisu z roku 1343 a pochází snad z roku 1342.³⁾ Od roku 1360 do roku 1418 jsou v konfirmačních knihách doloženy kromě hlavního oltáře sv. Jana i postranní oltáře sv. Kateřiny a sv. Máří Magdaleny včetně celé řady kaplanů. Nový kaplan nastupoval po smrti či odstoupení předchozího faráře, takže tyto oltáře musely být založeny již dříve. Patronem všech kaplanství byl po celé 14. i 15. století vždy majitel Švihova, pocházející z rodu Švihovských z Rýzmborka.

Pojmenování objektu se v písemných pramenech 14. století objevuje v různé podobě. Sama konzistoř si tedy nebyla jista, zda se jedná o kostel či o kapli a také povědomí o jejím spojení se špitálem či o jejím zasvěcení nebylo trvalé. Byla to ale asi jediná kaple a jediné oltáře takových zasvěcení ve Švihově, jinak by si snad konzistořní úředníci nemohli dovolit zapomínat uvádět zasvěcení kaple a umístění oltářů.

O stavu kostela během husitských válek chybí údaje. Švihov byl husity dobyt v květnu 1425 a držen jimi po 9 let, přesto se však v kostele sv. Jana údajně sloužily katolické bohoslužby.⁴⁾ Špitál nadále fungoval, protože 23. 4. 1433 se Jan z Velhartic na Herštejně se syny Arnoštem a Vilémem zavázali platit chudým ve špitále ve Švihově ročně 1 kopu gr. č.⁵⁾

Na přelomu 15. a 16. století byl kostel přestavěn do přibližně dnešní podoby pravděpodobně týmhž stavitelem, který řídil i přestavbu hradu a stavbu hradní kaple Panny Marie. Do původního kostela byla vložena klenba a interiér vyzdoben freskami (obr.